

II.

Vyměření heraldická.

Erby jsou obrazy dle pravidel vědeckých a uměleckých uspořádané, jež umístěny jsou na zbroji rytířské a účel representací mají. Heraldika v užším smyslu jest věda a umění erbů. Heraldiku také nazvali erbovním uměním, ježto předměty heraldické zároveň uměleckými výtvoři jsou. Ale jméno toto nepostačuje pojmu heraldiky, poněvadž vědecká stránka její docela tímto názvem pomínuta jest, zrovna jako názvem známost erbů; nebo učením erbů zase k umělecké stránce by se nepřihlíželo. Nejlépe proto jméno heraldika jak umělecké, tak vědecké stránce erbů vyhoví. Heraldika v širším smyslu jest známost veškerého řádu a běhu jak minulého tak přítomného ve věcech erbů a šlechty. Heraldika má tedy znáti zvyky a obyčeje, které u turnajů, o korunovacích, o svatbách a pohřbích, při dání lén se zachovávaly, jakož i zařízení takových slavností pokud se šlechty a erbů týkají.

Slova heraldika také užíváme, když posuzujeme, jak se nám zevně heraldický výtvor jeví a mluvíme potom o dobré a špatné heraldice takového výtvoru.

Heraldika pochází od slova herold, jež hlasatele, zvěstovatele, posla války nebo míru znamená, a ve středověké latině heraldus slulo, odkud Čechové slova heralt a od něho odvozené Heraltice (na Slezsku r.1266 připomenuté, které po německu r. 1265 Heroltsdorf se nazývaly) a heraltství i heraltovati si vytvořili. Za středověku bylo úřadem heraltů zaměstnávati se erhovnictvím u dvorů panovnických při turnajích a o jiných slavnostech, později též v kancelářích. Že český král Václav IV. sám krále heraltů v Čechách ustanovil a výsady jeho úřadu znamenité dal, o tom dopodrobna promluveno.

Slovo Erb (polské herb, ruské gerb) není původu slovanského, nýbrž německého a zděděný statek (Erbe) znamená. Tento význam českého erbu jest také příčinou, že v čísle množném kromě svého významu právě naznačeného erby též dědice znamenají. Německé slovo erb znamenající Wappen, souvisí s Waffe, zbraní nebo zbrojí, jakož štít a helm, na nichž by umístěny byly, také ku zbroji náležely. Stejného významu jsou latinská a francouzská jména erbů arma, armorum insignia, po francouzsku armes, armoiries, kdežto blason chválu neb hanu znamená. Všechny erby lze na trojí způsob roztřídit; totiž se stanoviska:

1. historického, hledí-li se k jejich původu a stáří;
2. právníckého, hledí-li se k nynější jich platnosti;
3. heraldického, přihlíží-li se k jejich vnějším i vnitřním kritériím.

Vzhledem k původu svému jsou všechny erby buď:

1. erby původní, které s heraldikou samou povstaly, neb
2. erby listovní, které erbovním listem propůjčeny byly.

Změnou, rozhojněním nebo umenšením, které se staly erbovními listy, ale nikoliv potvrzením, může též původní erb státi se erbem listovním.

Se stanoviska právníckého dělí se erby na:

1. erby fyzických osob,
2. na erby hromadných osob.

Erby fyzických osob jsou buď:

1. erby celých rodin, které zase mohou býti:
  - a) erby rodinné vlastní,
  - b) additionalní erby přidané, nebo
2. erby jednotlivých osob.

Erby rodinné jsou dědičné dle pokrevenského práva šlechty. Každá rodina skutečně šlechtická, která k dědičné šlechtě náleží, má erb, jenž stejně všem členům jejím přísluší. Additionalní nebo přidané erby jsou takové dědičné erby, které jsou památkou dědičných úřadů v rodině, nebo památkou milosti panovníkovy a také vladaře republiky. Arcitruksasem sv. římské říše byl kurfiřt falcký později kurfiřt bavorský, jenž také jako odznak svého úřadu zlaté říšské jablko na středním štítu svém měl až do zrušení říše německé. Dědičnými truksasy byli hrabata z Waldburku, kteří podnes jablko říšské ve svém erbu na památku si ponechali. Francouzští konnetablové měli odznak svůj: dvě modré holi na přič přeložené za svým rodným štítem, jako vůbec ve Francii odznaky dědičných úřadů jen za štít rodný se kladly, nikdy do něho. U nás v Čechách jen sporadické příklady toho máme, že rodiny s dědičnými úřady odznaky jejich na štít si vzaly. Pánové z Vartenberka byli nejvyššími číšníky království Českého, ale známe jen tři pány z Vartenberka, kteří na pečeti své 2 číše si dali k svému erbu. Za to vladykové z Klukovic, kterážto ves k číšnickému úřadu příslušela, měli pohár na štítě snad jako manové tohoto úřadu Měšťanská rodina Kamarěřů v Praze, která ve službách komorních u Karla IV. byla měla ptáka s klíčem v zobáku na štítě. Erby z milosti panovníkovy přidané viz při polepšení erbů.

Měšťanů erby jsou po právu jen tenkrát dědičné, když k dědictví propůjčeny byly. Do dob Karla IV. nebo do husitských válek mohli obyvatelé měst královských v Čechách sami podle libosti erby si voliti a jich také dědičně užívati. V XV.—XVIII. stol. nazývali se nobilitovaní měšťané v Čechách, na Moravě a Slezsku erbovníky a nepřestávajíce býti měšťany, městem, kde žili, se řídili, živnosti městské provozovali a v úřadech městských byli. Nabyli-li takový erbovník nějakého zboží, býval od sněmu za obyvatele země přijat do druhého stavu rytířského

nebo vladyckého, a stal se slovným panošem. Obnoveným zřízením r. 1627 ustanoveno, aby jednoštitní nebo novoštitní tito vladykové až do třetího kolena titulováni byli toliko slovný panoše, slov. vladyko, a potom teprve aby urozenými vladykami nazýváni byli.

Erby jiných jednotlivých osob, které propůjčeny byly na odměnu zvláštního vyznamenání a pro zásluhy v úřadech a ve vojště, jako v Rakousku s řádem železné koruny třetí třídy, v Bavořích s řádem záslužným vojenským nebo civilním, také osobní povýšení do šlechtického stavu, s nímž zvláštní erb spojen jest, nejsou dědičnými, ježto šlechtic nově povýšený ani šlechtictví ani erb nemůže potomkům svým odkázati.

Zvláštností v Bavořích jest, že, když syn otce na šlechtice povýšeného opět záslužného řádu nabude, šlechtictví s erbem v té rodině dědičným se stane, ale jen po právu prvorozenstva.

Vdané dámy a vdovy ode dávna mívají erb rodný spojený s erbem manžela svého. Jakým způsobem oba erby se spojí, náleží do kapitoly o dámských pečetích, zde jen se připomíná, že vdané dámy šlechtické právo mají svůj erb a erb muže svého heraldicky kombinovati. Erb takový nový může náležeti jen určité osobě, dámě buď vdané neb ovdovělé a nemůže zděděn býti, tak že zde případ máme, kdy alianční erb náleží k erbům neděditelným.

Ovšem jinak se věc má, když v aliančních erbech máme před sebou erb vymírající nebo vymřelý po meči rodiny, která jen na očích dámy poslední toho rodu spočívá, spojený s erbem manžela jejího. Takový alianční erb dělí se dále a náleží ke spojeným erbům heraldickým, o kterých na příslušném místě (O heraldickém spojení erbu) jednatí budeme.

Erby (juristických) hromadných osob rozdělujeme:

1. na erby korporací světských,
2. na erby korporací duchovních.

1. Erby korporací světských.

1. Erby států, zemí a úřadů, které stát zastupují. Jen málo století je tomu, co erby státní a zemské v obyčej vešly, dřívější takové erby náležely panovnickým rodinám těchto zemí a byly šlechtickými rodinnými erby. Nejstarší známý erb království Českého byla na stříbrném štítě orlice černá, z nížto plameny červené šlehají se zlatými listy jetelovými na křídlech, jako posud biskupství Tridentské tímto erbem se honosí, obdrževši jej jako nejstarší český erb od krále Jana Lucemburského. Orlice tato nazývá se Svatováclavskou, poněvadž pochází ze štítu sv. Václava, jehož obraz na nejstarších pečetích našich panovníků nalézáme. Na pečetí dvojité r. 1200 stkví se orlice na štítě Přemysla na koni jedoucího a na líci jest sv. Václav na trůně sedící s praporem trojocasým v pravici a štítem s bodcem v levici (C. k. un. kn. Plasy Stražiště atd.). Lev český poprvé se spatřuje na štítě Vladislava Jindřicha, markrabě moravského r. 1202 a od krále Přemysla II. počínajíc, který lva již jako markrabě nosil, výhradně zůstal erbem všech

panovníků království Českého, kombinován jsa s erby ostatních jejich zemí. Děpolticů erb půl orlice a půl lva hřbety o sebe opřené svědčí nejlépe že oba erby, jak orlici, tak lva, v prvních dobách heraldických panovníkové z rodu Přemyslova si oblíbili, než lev orlici vytiskl, která potom erbem nejvyššího soudu zemského se stala.

Víme sice dobře, že Bedřich, vévoda český (1173 a t. d.) na svých mincích stoje vyobrazen jsa drží štít, jenž třemi rovnými pruhy ve vrchu štítu, v prostřed štítu a ve spodku štítu rozdělen jest, ale štít máme za štít osobní, podobný pokosnými pruhy přepaženým štítům sv. Václava na jiných vévodských mincích. (Také na pečetích Bedřichových se jen prostý štít spatřuje.)

Erby na malbách Znojemske kaple romanské jsou výtvoř fantastické jako zelená růže pětistá (kterou měli Vítkovci krumlovští) čtyřmi rovnými pruhy přepažený štít atd. Členové královského rodu českého mimo krále měli jako markrabí moravští erb orlici moravskou a rodný erb královského rodu svého lva, čehož příkladem nám jest erb kralevice Karla, syna Janova z r. 1347, otisk pečeti jeho prstenové má v pravo orlici, v levo lva česk., uprostřed mezi oběma l. K (Mor. stav. archiv). Viktorin, syn krále Jiřího Poděbradského měl r. 1463 pouze erb Kunštatovský v jetelovém trojlistu. Rakouský erb veliký, prostřední a malý náleží jen panovníkovi a úřadům, kromě toho též na mincích se spatřuje. Mince zalitavských zemí nesou na sobě erb Uher a připojených k nim zemí. Korunní princezna vdova Štěpánka měla svůj zvláštní erb složený z částí erbu královského belgického a císařského rakouského; arcivévodové, kteří jiné země drží nebo drželi, mají erby těchto zemí na hlavním štítě, na prostředním štítě erby Uher, Čech, Haliče a Rakouska, na štítku pak třikráte na zděl rozdělený genealogický štít Habsburský, Rakouský a Lotrinský.

2. Erby měst, městysů a obcí. Královská naše města, jichžto erby až do XIII. věku sahají: Praha, Most (1273), Klatovy (1288), Jihlava (1268), Litoměřice (1282), Brod Něm. (1269), Žatec (1295), Cheb (1297), vedle samotného lva českého mívají na pečetech svých zeď obyčejně dvěma věžemi opatřenou, uprostřed nich bývá brána zavřená s visutou mříží. Ochranná města a městečka mívají nad branou mezi oběma věžemi erb některého svého pána, který jim k erbu pomohl, nebo k jeho polepšení; někdy bývá prostý erb pánův také erbem městským.

Městští naši rychtáři měli také svou vlastní pečeť. Knínský rychtář byl na své pečetě jako jezdec vyobrazen s kladivem v ruce a pod koněm kladivo a pemrlice přes kříž přeložené.

Obce naše vesnické zřídily si teprve od let padesátých své erby, které málokde historický význam mají. Zajímavé jsou erby vesnic bývalého Jindřichohradeckého panství, které těmto vesnicím jeden hrabě Slavata z Chlumu a z Košmberka udělil.

3. Erby cechů a pořádků. Dle Hefnera dělí se tyto erby na všeobecné a místné. K prvním náleží prý erb knihtiskařů, ke druhým erb

ševců Mnichovských, tkalců Augšpurských a pod. Malíři mají od XVI. stol. za erb štít červený s třemi štítky stříbrnými.

Dle kronikáře Hájka dal Karel IV. r. 1357 cechům Pražským erby na prapory, s kterými také novým panovníkům vstříc vycházeli jako Ferdinandovi I. r. 1527, které v kostelích chovali a o procesích a průvodech pod ně se řadili.

Erbů těchto Pražských užívali cechové jednotlivých řemesel po celých Čechách a na velké síni nebo mashauzu radnice Tábořské najdeš podnes vytesaný z kamene erb kožešnický a knapovského pořádku. V děkanském kostele pak téhož města kromě cechovních erbů z kamene vytesaných jiných namalovaných bývalo na stropě hlavní lodi a podobně v Kutné Hoře v chrámu Svatobarborském.

4. Erby kverků. Kverkové nebo nákladníkové hor dolovali na zlato, stříbro, cín, železo a pod. na společné útraty, dělíce se též o společný zisk. Jako horní města kverkové též pečtili své listy zvláštním erbem od panovníka propůjčeným, jako páni kverkové v Hallu a soliváři v Halleinu. Četné erby kverků českých nalézají se v Kutnohorském kostele sv. Barbory v kůru, k nimžto můžeme připojiti erby pregířů (tři nad sebou postavené mincovní matice), šmelců (uprostřed vidlička a podle ní pohrabáč a sběrač křížem přeložené) šlígle, dva hašpléri rumpál točící. Hofmistru urburyři a úřadu hornímu na H. K. udělen r. 1532 erb: Štít červ., v němž jsou dvě ruce, majíce okolo blankytné oblaky a držící šlígle stř. s hayzlemi zl. a uprostřed přes ty šlígle jest koruna zl. královská.

5. Erby nadání rozmanitých. Erby takové náležejí universitám akademiím, museím, poctných lidí domům a také domům pro chudé.

Universita pražská má poprsí Karla IV. s vytaseným mečem na své pečeti, Česká Akademie císaře Františka Josefa má za erb na zlatém štítě císařského dvouhlavého orla, na jehož prsou štítek s českým lvem se spatřuje.

6. Erby společností, spolků a gild. Šlechtické i měšťanské, učené i zábavné spolky erby zvláštními ode dávna se honosily. Turnajské společnosti šlechtické v Německu z konce XV. věku mají erby své vymalované v kodexu erbovním (č. 9337) c. k. dvorské knihovny Vídeňské v čele tohoto rukopisu na praporcích zvláštních. Erbů těch jest 12 a každý na praporci umístěn, který panna nebo mládenec nebo jezdec nesou. Společnost osla má své jméno po oslu v erbu na svém praporu, který panna nese atd. Viz též Reinhardovu Wappenkunst na str. 19 § 8 pozn. 2.

Gauerbové němečtí (sousední šlechtické rodiny, které za doby pěstního práva k obraně a ochraně společné se spojily a na společném hradě Gauschloss sídly) též zvláštní erby si oblíbili na př. gauerbové na Rothenberce a ze Starého Limpurga.

Řády světské čili bratrstva (fraternitates), společenstva (sodalitates) aneb jednoty (foedera) měly též své zvláštní erby. Připomínáme za příklad levláře, kteří sice v Bavořích vznikli, ale také členy své v Čechách měli a na pomoc českou spoléhali ve válce s bavorským vévodou. Dále jmenu-

je nejspíše spolek kružítků v (Lubeku) Bukovci r. 1379 založený od 9 měšťanů rytířského řádu, kterémuž spolku císař Bedřich r. 1482 rytířský stav pro všechny členy propůjčil. (3. ročn. Adleru 100.)

Ze zábavných spolků erby obdařených jmenujeme spolek střelců k ptáku ve Wittenberku, jehož erb z r. 1412 znám jest a erb Simandlů v Křemži ze XVII. věku (Adler).

2. Erby korporací duchovních.

Rozdělují se na:

1. erby arcibiskupství a biskupství,
2. erby kollegiatních kostelů, proboštství, arcijahnů, arciděkanů a arcikněží,
3. klášterů, opatů a konventů,
4. erby řádů:
  - a) rytířských,
  - b) mnišských.

Erby arcibiskupství a biskupství německých daly by se také vřaditi mezi zemské erby, ježto hodnostáři tito duchovní také světskými knížaty říšskými byli a velkým země vládli, jako arcibiskup mohučský kurfiřtem byl a arcibiskup solnohradský samostatným panovníkem v říši německé.

Že erby biskupství od rytířských nebo rodinných erbů pocházejí, toho paměť dlouho do XV. věku se udržela, ježto ke mnohým erbům biskupským nejen štít, nýbrž také helm se svým klenotem náležel.

Biskup řezenský má podnes na svém erbu nejen štít, nýbrž také helm a na něm za klenot rybu před paví kytou z pavích per. V Čechách biskup a potom arcibiskup má za erb štít barvy černé a na něm příčný pruh zlatý; za štítem vyniká uprostřed dvojité kříž arcibiskupský, na levém rohu berla pastýřská, na pravém pak rohu spočívá infule zlatá. Nad tím nade vším vznáší se zelený klobouk arcibiskupský s desíti třapci a jestli arcibiskup zároveň kardinálem, červený klobouk kardinálský s patnácti třapci po každé straně. Arcibiskupové, kteří jsou rodu šlechtického, připojují k erbu výše vypsánému přirozený erb svůj na způsob štítu středního. Za dřívějších dob sloučili arcibiskupové svůj erb rodný s erbem arcibiskupským na štítě na kříž rozděleném: Jan Očko z Vlašimě míval v prvním a čtvrtém poli zlatém po dvou modrých supích hlavách a krcích, v druhém a třetím černém poli zlatý příčný pruh. Zbyňka z Hazenburka erb (v kapli Hazenburské pod samou věží Svatovítskou) nese se takto před našima očima: pruh arcibiskupský v prvním a čtvrtém poli, zajíc v druhém a svíní hlava v třetím. Biskup Litomyšlský Jan Železný měl svůj erb podobně na kříž rozdělený: v prvním a čtvrtém poli erb biskupství Litomyšlského: zlatý kříž na černém štítě v druhém a třetím poli erb měšťanů pražských Benešoviců: štít bílý a černý modrým pruhem na přič přetažený (Richenthalova kronika sněmu Kostnického). Zvláštních pečetí s erbem arcibiskupským užívala kapitola

na hradě pražském v nebytí arcibiskupa celých 120 let po odstoupení Konrada z Vechty (r. 1421) a užívá ještě nyní sede vacante. Administrator arcibiskupství pražského Jan z Púchova (1542—52) měl erb na kříž rozdělený: v prvním a čtvrtém poli erb arcibiskupský, v druhém a třetím poli erb svůj přirozený medvěda, jenž v předních dvou tlapách vytasený meč drží. Na pravém rohu štítu měl biskupskou čepici, na levém rohu korunovaný helm a půl medvěda z něho vynikajícího.

Biskupské stolice v Čechách nemají zvláštních erbů ani pečeti; biskupové dosednouce na stolec biskupský, nemají-li již svého erbu rodinného, zvolí sobě erb a pečeť dle libosti, jež kancelář dvorská a nyní ministerium státní schválí a upraví; ti pak, kteří jsou stavu šlechtického, užívají i na potom svého erbu přirozeného, přidadouce k němu příznaky hodnosti biskupské, totiž: kříž, infuli a berlu, a nad tím zelený biskupský klobouk se šesti třapci po každé straně. Končíme zmínkou o manské korouhvi arcibiskupa olomouckého, která zvláštní svůj erb měla.

2. Erby kollegiatních kapitol, kostelů a proboštství. Kollegiatní kapitoly máme v Čechách na Vyšehradě a u Všech Svatých na hradě Pražském, pak kapitolu kollegiatního chrámu v Staré Boleslavi. Kromě těchto bývaly kollegiatní kapitoly na Karlštejně a na Lipnici. Nejstarší nám známý erb kapitolní náleží kapitole Vyšehradské: dva zlaté klíče přes sebe na pokos a zuby vzhůru přeložené v poli červeném, nad nimiž leží tiara papežská. Proboštové kapitoly Vyšehradské, kteří byli stavu šlechtického, užívali vedle erbu kapitolního také svého erbu přirozeného obyčejně na štítě na kříž rozděleném jako Pertolt z Lipé, probošt míšenský a vyšehradský r. 1341 (Víd.). Prostý tento erb Vyšehradské kapitoly najdeš také na hřbitovní zdi kolem kostela farního v Heřmaní u Písku se rozkládající. Heřman také před válkami husitskými k Vyšehradu náležel i panstvím, i kostelem.

Zvláštní proboštství byla v Čechách: v Praze na hradě Pražském, v Sadské, v Boleslavi, na Mělníce, v Litoměřicích. Erby jejich byly sfragistické, totiž pouhé obrazy na pečetích, jako Boleslavský Pardus probošt měl r. 1282 pečeť, na níž se spatřuje nad osobou v pravo pokosně vzhůru krácející pták rozkřídlené orlici podobný a téhož roku měl Jan probošt v Sadské, na pečetí své rytíře na koni v levo jedoucího s kopím a štítem na prsou. V Pražském museum městském nalezl jsem erb kanovníctví Mělnického: lilii ze XIII. věku.

Arcijáhnové a arciděkanové v Čechách a na Moravě též zvláštní erby mívají. Werner, arcijáhen Znojemský z r. 1283, lilii na štítě svém se honosil, arciděkan Plzeňský podnes zlatý příční pruh na černém štítě za erb má a též arcikněz Polický v Litoměřicku od XVIII. stol. zvláštního erbu užívá.

3. Erby klášterů, opatů a konventů a řádů mnišských. Po šlechtických zakladatelích z rodu Hroznatovců měly kláštery v Chotěšově, Chýších a Rabštejně za erb tři páry jeleních rohů o pěti parozích, kterým erbem ještě klášter Tepelský se honosí. Erb kláštera Vyšebrodského

(růže pětistá v druhém poli) připomíná zakladatele pány z Rožmberka, jichžto erb spatřoval se též jak na velké, tak na malé pečeti kláštera Třeboňského. Také Zábřdovský klášter na Moravě umístil v erbu konventu svého na památku zakladatele svého Lva z Klobouk erb jeho mluvící klobouk nad střechou kostela (1357 Třeb.). Sedlecký klášter u Kutné Hory užíval po svých zakladatelích erbu Cimburského a erb ten spatřuje se na starodávném mezníku, u Kutné Hory nalezeném. Také opatství cisterciatské v Oseku na složeném erbu svém ctí památku Slavka z Oseka, druhého zakladatele svého, erbem jeho v prvním poli umístěným. V poli zlatém jest u spodku zeď se stínkami, z níž vynikají hrábě o devíti špicích s podkovou. V levém horním poli stříbrném spatřuje se jezdec obrněný s mečem vytaženým ku pravé straně obrácený (erb Milhosta z Maštova, spoluzakladatele kláštera Oseckého). Čistě heraldický jest erb kláštera Břevnovského a Broumovského ze dvou štítů vejčitých k sobě nakloněných složený. V pravém modrém spatřuje se pařez o třech sucích šikmo ku pravé straně nakloněný, v levém modrém běží tři pruhy na příč, z nichž prostřední ozdoben jest třemi zlatými růžemi; nad oběma štíty položena jest infule s feříky a vedle ní vyniká berla šikmo ku pravé straně položená. Celého tuto vypsaneho erbu užívá však toliko opat; převor užívá jenom štítu levého, knížecím kloboukem ozdobeného; úřad hospodářský klášterů těchto užíval pak toliko štítu pravého. Zajímavý jest erb kláštera premonstratského v Želivě z několika příčin. Na starý erb svůj (na modrém štítě dva zlaté klíče) dostal klášter r. 1367 výsadu od papeže Řehoře XI., poněvadž erb ten papeži samému přísluší a z klášterů jen málo které ho užívaly, jako prvotní klášter premonstratský ve Francii, klášter Strahovský, klášter benediktinský ve Vyzovicích na Moravě atd. Když pak Jaroslav Kryštof Leskovec z Leskovce jsa bezdětek a poslední rodu svého, na důkaz své vděčnosti a pro památku rodu svého přijal klášter Želivský ku přirozenému erbu svému, jenž se skládal ze dvou dvouzubých vidlic dřevěných na příč přeložených v poli červeném, císař Leopold I. majestátem r. 1669 dne 15 ledna daným toto přijetí k erbu potvrdil a udělil klášteru erb takto vypsany. Štít na čtvero částí rozdělený, v nichž a to v horní pravé a dolní levé modré viděti jest dva zlaté klíče křížem přes sebe na pokos a zuby vzhůru položené, v horním pak levém a dolním pravém červeném dvě dřevěné, špicemi vzhůru obrácené a tolikéž křížem přeložené vidlice; uprostřed štítu toho jest štítek stříbrný, kloboukem knížecím ozdobený, v němž vyobrazen jest jednohlavý černý orel s křídly roztaženými a ústy rozžavenými, ku pravé straně obrácený, okolo jehož hlavy viděti jest dvě písmena a to: na pravé straně p. S, na levé pak p. A; nad štítem vyniká v oblaku obraz P. Marie prostovlasé v plášti modrém, Ježíška na rukou držící; po pravé pak straně obrazu toho leží infule a na levé berla opatská. K symbolickým znamením obrazům kněžského stavu náleží kromě klíčů připomenutých též lilie jako obraz celibátu a nevinnosti panenské. Již v erbu prvního kláštera premonstratského ve Francii nalézají se tři zlaté

lilie, které odtud do kláštera Strahovského se dostaly, jako bezpochyby také Litomyšlský klášter téhož řádu lilii v erbu svém městu Litomyšli za erb dal. Z klášterů benediktinských Kladrubský také lilie za erb užíval i s městem Kladruby a lilie v erbu Nepomuckého a Plánického města na původní klášterské panství cistercienské poukazuje. O lilích v erbech světského kněžstva jsme již zmínku učinili. To vše jsme předeslali na výklad nejstaršího našeho klášterského erbu, který nad tympanem románského slohu na kostele Hrusickém nalézám.

Jest to obdélník z červeného kamene na čtyři pole dvěma čarami skříženými rozdělený: v prvním a druhém poli jest po lilii, třetí pole jest prázdné a ve čtvrtém poli kříž se nalézá. Znaky tohoto erbu korrespondují úplně s obrazem tympanu, na němž po pravé (heraldické) straně muž v rochetě stojí v levici knihu na prsou drže a v pravici hůl nebo berlu, po levé straně jeho jest mnich mladý, soudíc tak dle vlasů krátkých nad čelem a dle řemenu, kterým bedra opásaná má, jenž v pravé ruce vysoký kříž uprostřed mezi oběma osobami na faltisteriu spočívající třímá a v levé ruce lilii nese, znamená kněžského svobodného stavu. Podobně tympanon kostela Weinsberského ve Švábsku též na čtyři pole rozděleno jest, ve kterých lilie a kříže jako v Hrusicích se střídají. Celý portál Hrusický jest bezpochyby Francouzského původu a pochází od opata blízkého kláštera Svatoprokopského Reginharda (1162) rodem z Met; také mohl opat Sylvestr († 1161) kostel Hrusický vystavěti, jako vystavěl basiliku v sousedních Mnichovicích. Obrazy tympanu vykládám na opata a mnicha, kteří do krajiny Hrusické kříž svatý a jeho náboženství hlásat přišli. Nic nevádí také výkladu tomu, že zde svatého Prokopa před sebou máme a jednoho z mladých bratrů jeho kláštera. Klášter Svatoprokopský ještě v XVI. stol. lilii v erbu svém měl.

Většinou kláštery české nemají ani zvláštních erbů ani pečeti, anobrž berou k spečetování potřeb svých pečeti té které řehole, k níž příslušejí; ku př. klášterové augustinští užívají na pečetích svých srdce hořícího šípem prostřeleného, jež leží na knize zavřené; klášterové dominikanští obrazu sv. Dominika nebo tolika psa, pochodeň v hubě držícího.

Také běřou do pečeti svých obraz patrona chrámu klášterního, přidavouce k němu příznak řehole své; ku př. klášter dominikánský v Litoměřicích při chrámu sv. Jakuba užívá v pečetí své obrazu téhož svatého, u jehožto nohou viděti jest psa pochodeň v ústech nesoucího.

3. Erby rytířských řádů duchovních.

Trojí řád rytířský české zemi vlastně náleží, buď že zde původ svůj vzal nebo hlavní sídlo měl a posud má.

1. Řád křížovníků s červenou hvězdou v Praze, jenž v Čechách na Moravě, v Rakousku, Uhřích a v Polsku rozšířen jest, založen byl jako bratrstvo špitálské od Aněžky, sestry krále Václava I. asi r. 1233. Papež

Řehoř IX. potvrdil jej r. 1237 a dal řádu novému pravidlo sv. Augustina a zároveň svobody rytířského řádu Johanitů. Vrchní představený řádu nazývá se nejvyšším mistrem a odznakem jeho jest červený kříž maltézskému podobný s šestirohou hvězdou červenou pod křížem. Frater Chunradus prior hospitalis s. Francisci ad pedem pontis Pragensis na pečeti své z r. 1282 klečí před pannou Marií s děťátkem, v pravo od hlavy panny Marie jest šestirohá hvězda.

2. Řád křížovníků zákona božího hrobu na Zderaze na Novém městě v Praze. Odznakem jeho byl dvojnásobný nebo patriarchův kříž na pečeti z r. 1326 (C. k. un. kn.), jenž později dolejším koncem svým na půlměslici stál, jak svědčí pečeť z r. 1475 (ibidem).

3. Řád Johanitů nebo Maltézů, jemuž v Čechách křížovníci Svato-márští říkali, jest v naší zemi již od polovice XII. stol. a velký převor jeho, jenž kromě korunních zemí českých též nad komendami ve Slezsku, Polsku, Rakousích, Štýrsku, Korutanech a Tyrolsku moc svou má, sídlí nyní v Praze. Odznak řádu toho jest stříbrný kříž maltézský osmihranný. Kromě uvedených tří řádů ještě tyto dva měly rozsáhlé statky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku:

4. Rytíři řádu německého čili prušťí křížovníci drželi před válkami husitskými několik komend v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, ze kterých všech posud jen komenda v Opavě zbyla. Jakkoliv řád za Napoleona I. r. 1809 zrušen byl a statků nemá kromě patronátu na několika farách, sídlo jeho vlády přece přeneseno do Vídně, kde vždy jeden z arcivévodů nejvyšším velmistrem jeho jest. Odznakem řádu jest černý kříž stejnoramenný, na němž jest ještě stříbrný kříž o zlatých koncích liliovitých; tam kde v prostředku ramena se křížují, nalézá se zlatý štítek s černým orlem.

5. Řád templářů, kteří maltézskému podobný kříž měli, ale barvy černé. V zámku Jindřichohradeckém uschovává se kamenný mezník, který na hranicích statku svého Nového Dvora u Jindřichova Hradce (od r. 1297) si postavili. Na obou stranách kamene jsou kříže a na jedné straně jest pravé rameno kříže damascenkou přepaženo, jejížto rukojeť nad rameno vyniká; menší meč, téměř nůž válečný bez křížů jen s hruškou na rukojeti jest pod levým ramenem kříže.

O ostatních řádech mluvíti nám bude mezi Ozdobnými kusy.

Některé řehole měly také své zvláštní erby. Benediktinův erb byl pruh pokosný červeně a stříbrně šachovaný na černém štítě, Theatinův erb kříž utrpení na vrchu.

Pečeti Tábořské hledej mezi zbraněmi a kříži.

Po heraldické stránce všechny erby posuzovati se mohou 1. co do zevnějšíku a 2. co do vnitřní podstaty své.

I. Co do zevnějšíku mají erby:

1. jen jedno erbovní znamení,
2. mají jich více,

3. jsou úplné,
4. neúplné,
5. správné,
6. nesprávné.

1. Erby o jednom erbovním znamení nemůžeme rozložit ve dva neb tři erby. Jest rázem všech starožitných erbů, že mají jediné znamení erbovní, i také v erbovních listech druhdy najdeme takové erby. Jedno erbovní znamení nemívá než jeden štít a vyobrazení na něm nelze na části rozdělovati, poněvadž jeden heraldický pojem představuje. K jednomu erbovnímu znamení nenáleží než jeden helm a jeden klenot na něm, se štítem korrespondující. Prostý takový erb kromě štítu, nebo kromě štítu a helmu nemůže míti žádných přídavek a ozdobných kusů. Osmirohá hvězda Šternberků, tři jelení hlavy Kunovické v pokosném pruhu, tři páry háků přes sebe na příč přeložených pánů ze Železnice, rozdělený na příč erb pánů z Plané jsou prosté erby, při kterých ani ke druhu ani k počtu figur se nehledí.

2. Erby o několika erbovních znameních můžeme rozložit v části, ze kterých každá o sobě prostým erbem býti musí. Složenému erbu správně buď více než jeden helm náleží nebo na jednom helmu spojených několik klénotů.

Erby Hradeckých a Švihovských pánů jsou složené, poněvadž první ve 4, druhý ve dva erby rozložit se může.

(Staré erby bývají správně složeny, čemuž tak vždy není u nových.)

Počet erbů ve složeném erbu není nikterak omezen. Pravidla jak se erby skládají obsahuje zvláštní kapitola heraldiky.

3. K úplnému erbu přísluší štít, helm se svými ozdobami buď korunou nebo točenicí a klénotem i přikryvadly a barvy jednotlivých částí. Proto také nazvali erbovní znamení souhláskami heraldiky a barvy samohláskami, ježto obojího třeba, aby úplný erb sestrogen byl. Jak na štítě tak na helmě mají býti erbovní znamení, neboť prázdné kontury štítu a helmu vedle sebe jsou jen podkladem erbu ale žádným erbem. Věci mimo štít, helm a barvy nesou se k ozdobě erbu, ale k úplnosti nenálezejí.

Klusáků z Kostelce erb má 1. štít a na něm dvě veřeje vzhůru vedle sebe postavené; 2. helm s jeho ozdobami totiž dvěma složenými křídly přetaženými pokosným pruhem a s přikryvadly. 3. Barvy jsou dobře znatelné: modrá a zlatá na přikryvadlech, veřeje zlaté na modrém štítě a pokosný pruh zlatý na modrých křídlech.

4. Neúplný jest erb, když 1. jen štít, 2. jen helm má, 3. barev nemá.

Neúplnost může se také nalézati jen u jednotlivých částí erbu na př. štít může býti zcela bezvadný, ale klenot nezřetelný co do podoby a barvy své a erb bude přes to, že žádná ze tří jeho hlavních částí neschází, přece neúplným.

Ale i neúplné erby velmi důležité jsou heraldikovi ke studium jeho srovnávacím a po právní stránce nepřihlíží se k tomu, zdali erb úplný neb neúplný jest.

5. Správnými nazýváme erby co do zevnějšku jejich, když nemůžeme ani:

1. místu, poloze nebo úpravě,
2. ani podobě,
3. ani velikosti nebo poměru,
4. ani spojení jednotlivých částí nic vytýkati, co by se nesrovnávalo se zásadami theoretické heraldiky.

Naopak jest zevnějšek erbu nesprávný. Takové nesrovnalosti jsou, když na př. helm jiný má směr než štít a klénot jiný zase než helm, když podoba některé z těchto částí křiklavým anachronismem jest, když se nešetří poměru velikosti mezi jednotlivými kusy erbu anebo není řádného konstruktivního spojení mezi nimi.

Posuzujeme-li zevnějšek erbu, nehledíme ku vnitřním nedostatkům, o kterých nyní mluvíme hodláme.

Co do vnitřní podstaty rozeznávají se erby:

1. artikulované
2. neartikulované
3. erby se jmény shodné a se srovnávající.

Artikulované erby jsou takové, jichžto celek i jednotlivé části výrazem jsou něčeho určitého, právního nějakého pojmu a fysické neb hromadné osoby. Abychom vlastnost tuto dobře posoudili, především nám třeba znáti jméno erbu prostého a dějiny erbu složitého, abychom jej historizovati dovedli. Pokud nám jméno erbu neznámým zůstane, také erb zůstane neartikulovaným, jakkoliv u heraldika ceny proto neztratí. Nedostatečně artikulovaným jest erb, když buď celek sám o sobě výrazem určitého pojmu jest, ale nikoliv jednotlivé části jeho, nebo také naopak. A jako jsme u složených erbů poznamenali, že čím starší erby jsou, tím lépe také složeny, totéž platí o poslední vlastnosti erbů. Kdežto starších erbů celek i části artikulovanými býti shledáš, u novějších najdeš rozmanitá pole, štítky a helmy beze všeho významu.

Litolt z Moravěvsí ve Voděradech měl na pečeti z r. 1372 na kříž rozdělený štít, v jehož 1. a 4. poli byl čáp, v 2. a 3. poli tři příčné pruhy. Týž Litolt měl r. 1367 samotného čápa v erbu, jenž i později v erbech pánů z Moravěvsí se naskýtá (Václav 1413. Prokop 1421) tak že jej erbem Moravěveských vladyk nazvati můžeme, kdežto tři pruhy příčné byly erbem pozdějších vladyk z Doupova. Jaký klenot k tomuto erbu slušel, nevíme, snad také čáp, který na pečeti Beneše z Doupova ze 13. st. se spatřuje, pozdější Doupovští měli tři pštrosí pera.

Švihovští z Rizenberka měli od XVI. věku na kříž rozdělený štít: černou orlici Žerotínskou na stříbrném štítě v 1. a 4. poli, tři stříbrné pruhy v 2. a 3. poli červeném, svůj rodný erb; jako klenot měli složená 2 křídla červená.

Dobříkovští z Malejova na zděl polovičný štít, jehož pravá polovice a na něm dva rýče zlaté na příč přeložené, v levé polovici jest na štítě

zlatém mořský pes a na helmě jest mořský pes. Rýče náležejí Malejovským, mořský pes Lukavským z Lukavice.

Hrabata Šlikové mají na kříž rozdělený erb se štítkem stříbrným, na němž dva rozpjatí červení lvové předními tlapami sloup červený drží, erb hrabství Bassana; v prvním a čtvrtém červeném poli jest stříbrná špice nahoře s dvěma stříbrnými prsteny po stranách a dole s červeným prstenem erb rodný Šlikovský, v 2. a 3. poli modrém jest modrý lev, jenž v předních tlapách malý stříbrný kostel (Weisskirchen, Holič) drží. Na prvním helmě jest na složených křídlech Šlikovský erb, na třetím helmě Holičský erb a na prostředním lev ze štítu, s tváří v před obrácenou.

Knížat z Liechtenšteina erb složen jest ze štítku, ze špice u spodku štítu a ze štítu na kříž rozděleného. Štítek barvou zlatou a červenou na příč rozdělený jest rodným erbem Liechtensteinů; špice jest modré barvy a v ní spatřuje se zlatá trubka lovecká se stříbrným pyskem, dýnkem a zavázáním (erb krnovský). V prvním poli zlatém jest černý orel se stříbrnou zbrojí a půlměsícem na prsou (Slezsko); v druhém poli erb saský s rourovým věncem; třetí pole jest červenou a stříbrnou barvou na zděl rozděleno (Opava) a ve čtvrtém zlatém poli jest panenská černá orlice korunovaná (Schellenberský erb).

Erby, které jsme tuto uvedli, jsou všechny artikulované, poněvadž jsme rodiny a města a země jmenovali, kterým jednotlivé štíty těchto erbů náležely.

Neartikulované jsou erby, které buď vůbec nebo částečně nám nejsou známy na př. hrobový kámen z počátku XIV. věku nalezený ve staré dlažbě děkanského kostela vysokomýtského, na němž štít s hroznem se nalézá nebo štít s pěti růžicemi v 1. a 4. poli Potšteinského erbu, na němž ve 2. a 3. poli 3 pokosné pruhy rodné se spatřují; jelení rohy jako klenot nalézají se již ve XIV. stol. pospolu, s rodným štítem k němuž až v XVI. věku růžice se přidaly.

Aby se líšili od ostatních rodin svého rozrodu, vzali si páni Zajícové ze Žebráka a z Valdeka zajíce nejen za jméno nýbrž také na štít svůj se svíní hlavou si jej dali a hrad nově nabytý Klapý r. 1334 Hazenburkem nazvali. Štít jejich na kříž rozdělený se svíní hlavou v 1. a 4. a se zajícem v 2. a 3. poli měli již r. 1356 Zbyněk z Hazenburka a r. 1375 Václav z Valdeka. Později zajíc nesprávně dostal se do 1. a 4. pole a svíní hlava do 2. a 3. Za Zajíci následovali soukmenovci jejich Lvové z Rožmitála, kteří v první polovici XV. věku lva na štít si přibrali. Zdeněk z Rožmitála měl r. 1434 v 1. a 4. poli svého na kříž rozděleného štítu svíní hlavu, v 2. poli lvici v pravo krácející a v 3. střelu příbuzných vymírajících pánů ze Strakonic; potomci jeho, kteří se psali Lvové z Rožmitála, měli svíní hlavu v 1. a 4., lva v 2. a 3. poli.

V obou připomenutých případech jak zajíc tak lev jen na rozdíl od jiných rodin stejného erbu na štít přijati byli k původnímu erbu opírajíce se též o jména rodná a proto nemůžeme erby těchto dvou rodin arti-

kulovanými jmenovati. Rovněž nebude artikulovaným erbem erb p. Borše z Oseka z r. 1391, (Dr.) na jehož štítě též na kříž rozděleném lev v 1. a 4. poli s hráběmi v 2. a 3. poli se střídá, jako na erbu Jana Borše z Oseka z r. 1528 (Litomyšl). Oldřich Pluh z Rabšteina, jenž z Pluhového Žďáru u Jindřichova Hradce pocházel a teprve dosáhnuv Rabšteina, královského hradu na Plzensku, z Rabšteina se psal, měl na štítě dubovou nahoře i dole osekanou ratolesť o třech žaludech v pravo a třech listech v levo a na helmě dvě radlice pluhové (r. 1317). Ze synů jeho měl Oldřich na helmě 2 radlice a jeho tři bratří Hynek, Henslín a Smil měli na štítech svých po jedné radlici (r. 1358) a později oblibili si všichni Pluhové na kříž rozdělený štít s radlicí v 1. a 4. a dubovou ratolesť v 2. a 3. poli, užívající takto neartikulovaného erbu, poněvadž z klenotu na štít si vzali radlici.

2. Mluvící erby nebo erby se jmény rodin shodné. Mluvícími erby nazýváme takové, u kterých pojmenování erbovního znamení shoduje se úplně nebo částečně s jménem rodiny, které erb náleží. Erby mluvící mají rozličný původ:

a) Erby daly jména rodinám.

V druhé polovici XIII. stavěli v Čechách hrady na vysokých horách, aby lépe odolaly vpádům nepřátelským a dávali jim jména německá, která vzali šlechticové čeští od sousedních hradů v Rakousku, v Bavorsku a v Sasích. Některá z těchto jmen zobrazují nám erb, kterého rodina již před založením hradu užívala, jako větev Vítkovců pánové z Rožemberka dříve než vystavěli hrad Rosenberk (Rožemberk) v jižních Čechách někdy r. 1250, užívali růže na pečetech svých již od r. 1223 (Arch. Orlický), Markvartici v severovýchodních Čechách měli na erbu lvici r. 1245 (Beneš, kastellan Budyšínský v archivu Mišenském) a zajisté dávno dříve štítem tímto se honosili, poněvadž již r. 1224. Havel z Lewenberka (pozdějšího Lemberka) nese jméno hradu dle erbu pojmenovaného. Pánové, kteří k erbu ostrvi se hlásili, nazývali se Ronovskými dle německého jména ostrve (Font. r. Boh. III. 159) a l. 1253 připomíná se první Ronovec Smil z Ronova (u Žitavy). Na Moravě pánové z Pernšteina mají nejstarší pečeť již z r. 1220., kdy Jimram z Medlova erbem zubří hlavy zpečetil list. Hrady Auersperg, Kámen, Zuberstein a Pernštejn, které všechny jmény svými na štítě zubří hlavu připomínají, později teprve povstaly a poprvé v letech 1333, 1214—1348 a 1285 se jmenují. Nechybíme, když dle těchto analogií řekneme, že nám neznámý posud hrad Adlary (v Čechách) přivádí na paměť orlici Janoviců (Plichta z Adlar 1318—1320), hrady Šternberk český (u Divišova v okrese Vlasimském) a Šternberk moravský (1242 a 1253) hvězdu nynějších hrabat ze Šternberka. Nynější rozvaliny hradu Hazenburka (v okrese Libochovickém) původně hradem Klapým se nazývaly, který když vešel v držení pana Zbyňka Zajíce ze Žebráka se sviní hlavou na štítě r. 1335 dostal jméno Hazenburk po příjímí Zajíc, které souvěkovci panu Oldřichovu otci Zbyňkovu

dali; na štít přijali potomci páně Oldřichovi zajíce žlutého v modrém poli ku sviní hlavě v zlatém poli teprve r. 1356.

Pánové ze Švamberka, kteří dříve ze Skviřfna a z Boru se nazývali, pojmenovali hrad Krasikov, jenž již r. 1227 (Erbenova Regesta na str. 332) se připomíná, dle svého erbu labutě Schwanberg a odtud ve XIV. století psáti se počali, první Bohuslav ze Švamberka r. 1350. Podobně učinili pánové z Cimburka, jichžto praděd Bernart byl synem Ctibora z Lipnice (v Čechách) a na Moravě dle svého erbu cimbuří hrad jména Cimburk si vystavěl, od něhož poprvé r. 1308 se psal.

Hrad Cimburk byl také v Čechách nedaleko Kutné Hory, ale posud mimo jméno, historických zpráv o něm nemáme. Kromě těchto příkladů, kde německá jména rodin českých povstala dle erbu, kterého již dříve tyto rodiny užívaly, také posloužití můžeme příklady, že česká jména osad a rodin našich šlechtických vzala svůj původ od erbů.

Panský rod Hrabišiců, který od polovice XIII. století z Oseka neb z Ryzenburka se nazýval, přijal jméno své od erbu hrábě, kterým již r. 1227. poslední svou vůli spečetil pan Kojata, syn Hrabišův (C. k. univ. kn. Pr.), jestli naopak tento nepřijal hrábě podle jména otcova Hrabiše. Hrad Střela, hodinu od Strakonice vzdálený, postaven byl zajisté od některého pana Bavora ze Strakonice a jméno po jeho erbu »střele« obdržel, jakkoliv na začátku XIV. století na něm seděl rod s oslí hlavou na štítě; aspoň poslední pán ze Strakonice Jan 1397 ze Strohlenburka se jmenoval (Třeb.). Rozvětvený po celých Čechách rod pánů a vladyk, kteří dva nahé mečiky křížem přeložené na štítě měli a k němuž pánové ze Žiželic, svobodní pánové Vrábští z Vrábí, vladykové Tluksové z Buřenic, z Bozejova, z Libkovy vody, z Rynarce, z Vokova, ze Džbánova a ze Mnichova se hlásili, založil někdy ve XIII. století podle erbu svého jmenovanou vesničku Mečkov u Švihova na Klatovsku a odtud vyšli proslavení v husitských válkách Jeníkové z Mečkova a jejich letorostí Vrbatové a Bradečtí z Mečkova.

b) Erby vzaty byly ode jmen osad.

Místa taková, která dala panským a rytířským rodům soujmenným odtud posílým jejich erby, jsou po většině česká a od nepaměti založená. Vesnice Luby u Klatov daly Čechám rodiny vladyk a rytířů Ježovských a Loubských z Lub, kteří na štítě červeném modré loubí v dolní polovici erbu měli a jako rytíři do horní polovice orla císařského dostali. Není pochybnosti, že vypsáný tuto erb souvisí se jménem vesnice Lub a nemine se s pravdou, když Loubské vyhlásíme za soukmenovce sousedních vladyk Sobětických ze Sobětic, kteří místo starého erbu šachovnice v dolejší polovici štítu (jak jsme ten erb spatřili na pečetí Jindřicha ze Sobětic z r. 1433 v Třeboňském archivu) oblíbili si erb Loubských z Lub již za dob Pa-prockého (Diadochus: O stavu rytířském na str. 237 ab). Oba rody budou dle erbu a sousedních původních sídel ratolestmi pánů Klenovských z Kle-

nové a Janovských z Janovic. Korkyně, ves nedaleko Vltavy v okrese Dobříšském, byla původem soujmených vladyk Korků z Korkyně, kteří kocábku z kůry zhotovenou na svém štítě měli.

Vladykové z Branišovic, kteří v okrese Svinů Trhových na soujmené vsi ve XIV. a XV. století vládli, měli na erbu branný paprsek o pěti hřebích, jako Jan Pehm z Branišovic r. 1459 (Třeboň).

Albert Havránek z Vlkova a Chval. řeč. Makovec ze Kdešic urovnali r. 1353. hranice mezi Rožmitálskými a Strašickými grunty dle listu archivu Třeboňského, kde na pečeti Albertově jest jeho erb »vlčí hlava s krkem« obdobný jménu »Vlkov«, kteroužto osadu na Chlumecku hledati sluší. Vladykové z Olšan z Kouřimska měli na štítě svém olši, jakož pečť svědčí Jindřicha z Olšan r. 1534. v českém museum zachovaná.

I když rodina nějaká z jakýchkoliv příčin místo rodného erbu novy si oblíbila, přijala též erb ode jména nového sídla svého. Nynější svobodní páni Varlychové z Bubna a hrabata z Bubna mají na štítě svém buben okrášlený třemi pery pštrosími na přilbici, kterýžto erb si vzali spolu se jménem ode hradu Bubna na Plzeňsku v okrese Touškovském. Původně psali se z Hrádku, jako ještě Stach řeč. Buben z Hrádku v l. 1390—1393 svědčí maje již buben na štítě (Goldenkron od Pangerla na str. 203—214) a pocházeli z Hrádku u Sviňomaz (na Plzeňsku v okrese Stříberském) užívavše dříve pruhu středem štítu se nesoucího jako Markvartové z Hrádku. Vladykové s Volfsteina, větev Svojsínských, se jménem nového sídla Volfšteina přijali též obdobný jménu erb vlka a vlčí hlavu. Po vsi Věžníku psali se vladky z Věžník a na štít si vzali hlavu psa věžníka (psa na řetězu).

Neli stejného aspoň podobného původu jsou erby, které písmeny jednotlivé představující připomínají nám začátečním písmenem jméno osady, dle které se psali jednotliví rodové. Tak pánové ze Štědré na Plzensku měli na štítě svém písmenu **S** (Heřman ze Štědré r. 1373 v c. k. un. kn. Pr.) a ponechali si toho erbu, i když dle jiných osad se psali, jako Heřman ze Zhorce r. 1449 (Drážďany).

Nejstarší pánové ze Slavětína na Rakovnicku měli za erb písmenu **M**, jakož svědčí staré fresky ze XIV. stol. v tomto kostele odkryté a erb městečka Slavětína, který podnes na domě jednom na začátku této osady vymalován jest ale mylně jako dva sloupy, uprostřed kterých proražené šípy srdce lidské se nachází.

c) Příjímí šlechtických rodin od erbů vzatá.

Oblíbeným bylo v Čechách zvykem bráti sobě k rodnému jménu příjímí, kterým znamená erbovní ať česky ať německy pojmenováno bylo. Pravidlem stalo se tak v heraldice polské. kde celé skupeniny rodin i různých erbů takovýmto společným erbovním pojmenováním v jeden celek zahrnuty bývají. Důležité jest proto seznati tato jména u nás v Čechách, že jsou

domácím materiálem terminologie heraldické, která již velice v zapomenutí vešla. Podáme alfabetický seznam všech těchto názvů z naší heraldiky, kterých jsme vůbec dopřít se mohli. Aleš z Duban jmenoval se Beránkem dle svého erbu (Lib. erect. XII. fol. 133) Bušek Calta z Kamenné Hory na svém náhrobku v kostele Rabšteinském na Plzensku z r. 1433 má za erb caltu, František Cikán z Čermné má na štítě hlavu cikánskou r. 1685 (Desky zemské), Petr Čejka ze Chlístova (na Klatovsku) čejkou si zdobil svůj štít, celá linie Dobřenských z Dobřenic, která Valy na Chrudimsku držela, oblibila si po svém erbu příjmi Čáp, Harant Duc z Vařin má dýty r. 1456 (Třeboň), Jošt Hecht z Rosic štiky, Houskové z Zahrádky u Pacova husu, Boreš st. z Oseka řeč. Hrábě měl příjmi od svého erbu hrábí (15. st.). Na Žatecku a sousedním Slansku rozšířen byl velmi čteně erb »hříč« řečený, který jako puštadlo koňské o třech hácích se vypodobňuje a po němž sobě příjmi vzali Záviš řeč. Hříč z Jimlína r. 1437, Aleš Hříč řeč. Hurt z Pozdně r. 1437, Kryštofor řeč. Hříč z Hořejšího Lipna r. 1437, Protiva řeč. Hříč z Touchovic r. 1437 (Arch. Český I. na str. 418), Přeč řeč. Hříč ze Skříple r. 1433 (Bartošek) a vedle těchto Kekulové ze Stradonic, Slachové a Kozelkové ze Hřivic, vladykové z Nehasic, ze Hříškova, z Hořan, z Opočna, o kterých všech Lounské knihy praví, že bylo ex cognatione eorum, qui hříči dicuntur r. 1410. V týchže končinách Lounských žili Hruškové z Března s hruškou na štítě. Oldřich Chrupa Mezenský z Mezného (u Soběslavi) vyznamenával se třemi chrpami na štítě svém r. 1518 (Třeboň). Chrtové ze Rtína (někdy u Hradce Jindřichova) měli chrta za klenot dle náhrobku v Táboře z r. 1662.) jako sourodí Vítové a Lapáčkové ze Rzavého, Sádloyé ze Vražného a několik jiných rodů. Po erbu kachně nebo kačici nazývali se vladykové z Konic na Kouřimsku Kačicemi, jako Jan Kačice ml. z Konic r. 1456 (Arch. č. III. str. 320) a od erbu kačera vzali sobě vladykové ze Štětína na Pardubsku příjmi své jako Jan Kačer ze Štětína r. 1420. připomenutý (Arch. č. IV. str. 381). Jan Kalous z Červeného Újezdce (na Rakovnicku) měl r. 1623 sovu na štítě a odtud také své příjmi (Roudnice) Jan Karas ze Dvorce r. 1457 rybu karasa (c. k. un. kn. Pražská) Jan Kolo ze Žichova (na Litoměřicku) r. 1419 kolo o šesti špicích (c. k. un. kn. Pražská) Jiří Hrabiše Kostka z Postupic r. 1480—1491 hrábě, Petr Kovář ze Strhařova (na Loketsku) roku 1396 ruku v lokti ohnutou s kovářským kladivem (archiv c. k. dvorský) Korbelové z Bukové korbel (kus kola) Martin Kozlovec z Kozlova (na Loketsku) kozla vyskakujícího roku 1534 (archiv c. k. místodrž. v Praze) Kropáčové z Nevědomí (na Moravě) dvě křížem přeložené lilie na holích a třetí rovnou (Paprockého Zrcadlo na str. 158), Jan Kule z Hrádku (na Plzensku) r. 1433 kouli jakožto klenot (Rkps. Kapit.) Panu Jindřichovi ze Švamberka znelíbilo se rodné jeho německé příjmení, pročež si přidal k němu překlad český erbovního znamení svého Labuň (1416, rel. tab. II. 126); Ondřej z Bratříkovic (na Berounsku) nazýval se Liškou dle svého erbu r. 1527 (Roudnice) Aleš a Bedřich br. z Chlumu měli příjmi Lyntwurm dle saně, kterou na svém

štíťe nosili r. 1387 (Břevnov). Bukovanští z Bukovan (na Prachensku u Orlíka) přijali od klenotu pinty jméno Pinta již hned r. 1418 (Jindřichův Hradec), Prockovi z Cetně zalíbilo se jméno Řemdih dle erbu jeho r. 1402 (Tomkových Dějin Prahy díl II. str. 471), Pluhové z Rabensteina nazývali se Pluhy dle erbu svého pluhu později Pflug nazvaného již r. 1267 (Oldřich v arch. Drážďanském) jeden z nich Jan měl též příjmi Radlice (dle desk zemských půhonných r. 1400). Rabenhauptové ze Suché, kteří z Budějovic Českých pocházeli, měli na štítě tři havraní hlavy s krky v šikmém pruhu a na helmici za klenot havrana a Václav Rakovnický z Perce (na Žatecku) raka r. 1488. Jan řeč. Růže z Roudného od růže pětিলisté příjmi své přijal r. 1388 (lib. crect. XII. fol. 32); dle sekérek křížem přeložených nazvali se na Klatovsku vladykové z Újezdce Sekáči (Václav v kap. arch. Pr.) a na Žatecku vladykové ze Sedčic Sekéřkami (Beneš v arch. Lounském r. 1441); příjmi Střemen uvádí nám na paměť rozšířený na Bydžovsku a na Kralohradecku rod vladyk z Ryzenburka se střemenem na štítě (Albert řeč. Střmen z Radostova r. 1419) jako Svinda ze Třemšína přijal jméno ode sviní hlavy Buziců (také Vepř). I škopek na štítě vladyk z Bílých Otradovic (na Voticku) dostal se do jména jejich, jak svědčí Beneš Škopek z B. Otr. na Zvěstově r. 1534. v tituláři uvedený a podobně šraňk rytířů Bohdaneckých z Hodkova, kteréžto jméno místo křtícího jména měl jeden ze synů Petra Bohd. z H. v l. 1549—1564 (Sedláčkových hradů d. II. str. 104.). Podnes kvetoucí rytířská rodina Talacků z Ještětic jméno své Talacko si vzala od erbu telecí hlavy jako již Václav r. 1527 (arch. Čáslavský) učinil a rytíř Vavřinec Toulovec z Třemošné, štedrý dobrodinec špitála Litomyšlského, nazval se tak dle toulu na štítě svém r. 1407 (arch. Litomyšlský). Wachtlové z Pantenova mají dnes křepelku na štítě jako jejich předek Jiřík r. 1541 připomenutý (arch. c. k. místodrž. v Praze) a Vepřem jmenoval se Mikuláš ze Třemšína r. 1458 (Jindřichův Hradec), který též Svindou se nazýval, jak nahoře jsme řekli. Vlků bývalo asi v Čechách za předešlých věků velmi mnoho, že devět rodin v rozličných končinách českých vlka nebo vlčka na štítě mělo, ze kterých na tomto místě Jana řeč. Vlka z Kvítkova r. 1410, Jana Vlčíhlavu ze Všehrd r. 1507 (arch. c. k. místodržitelství v Praze) Václava Vlčka z Čeňova na Helfenburce (arch. Třeb.) Jindřicha Vlčka z Příčiny r. 1506 (Třeboň) připomeneme.

Mluvící erby neujaly se u nás rovně tak, jako zvyk čistě slovanský bráti si příjmi osobní i dědičné od erbovního znamení nepřihlízejíc ku jménu rodiny. V Polsku místo příjmi říkalo se Komorowski herbu Ciolek, Komorowski herbu Korczak, aby se rodiny stejného jména a rozličných erbů od sebe rozeznávaly, kdežto v Čechách páni a rytíři rozvětvených rodů téhož erbu, po rozdílných sídlech se psali, následující v tom německého způsobu, ale kromě toho druhdy si příjmi od svého erbu brávali jako Poláci ve svrchudotčeném příkladu.

Mezi erbovníky českými mluvící erby též nescházejí, jakkoliv jména erbovníků v této příčině spíše narážkami na erbovní znamení jsou, než

aby je úplně vystihovala. Ku svému příjmi obdrželi erbovníci přídomek nebo predikát a erb jejich buď příjmím nebo predikátem vyjádřen byl, někdy také k příjmi podobného jména predikát si zvolili. A než příklady doložíme svá slova, nemůžeme nezmíniti se též o jazyku a predikátu příjmi a predikátu. Buď bylo oboje jazyka českého nebo německého nebo české příjmi s německým predikátem nebo německé příjmi s českým predikátem, tak že naši jednoštitní šlechticové českým pánům ze XIII. stol. co do obliby němčiny se úplně vyrovnali, ba je i předstihli.

Příklady erbů, které se s příjmím srovnávají, poskytují Hůlkové z Počernic, Kopinníkové z Ejpovic, Srnkové z Raychmbochu, Polcarové z Paračova. S predikátem se shodují erby Glocarů ze Sedmi Dubuov, Černoorských z Růžetína, Havránků z Rybího, Píseckých z Kranichsfeldu Waldvogelů z Lohemihlu a Lukášů z Dobrémysli. Ku příjmi podobného jména predikát si zvolili a erb podle obou ustrojili: Makovští z Makova, Libočtí z Libé Hory, Kozářové z Kozarova, Jelenkové z Jelení hory, Lvovičtí ze Lvovic, Kyrbicárové z Kyrbiců a Roznárové z Roznova.

Po stránce heraldické úpravy nových těchto erbů sluší připomenouti, že nezřídka štít ve dvě části na zděl neb na příč také pokosem nebo pošikem rozdělen jest a jen v jedné polovici erb se spatřuje shodný s příjmím nebo predikátem, v druhé polovici bývá erbovní znamení docela jiné. Zahrádečtí z Vlčí hory dostali na štít na zděl rozdělený do pravé polovice vlka vzpjatého k levé straně obráceného a do levé polovice psa vzpjatého k pravé straně obráceného (1564). Jan Dystl z Bodláku na zděl rozdělený štít až do půl pole, pravá strana modré barvy, levá žluté barvy, od spodku tohoto štítu až do polovice stojí zeď bílá se stěny, za kterouž něco více než půl muže bradatého drže v každé ruce jeden bodlák (1545). Gabriel Gloczár ze Sedmi Dubuov dostal na zděl rozdělený štít, pravá polovice blankytná a v ní půl orla bílého a v levé tři pole na příč, vrchní, prostřední a spodní červené a v každém ratolest dubového zeleného listu s jedním žaludem a mezi tím polem 2 štrychy bílé (1537). Štěpán Polcár z Paračova dostal štít na dvě rozdělený, vrchní polovice bílá, spodní červená a přes to rozdělení jsou 2 kluky žluté na kříž přeložené, mezi kterými kluky v té vrchní polovici v prostřed štítu hvězda (1535). Vavřinec Makovský z Makova dostal štít na příč rozdělený, spodní polovice modré barvy, z kteréžto od spodku tři vyrostlé obyčejné prosté makové hlávky až do polu štítu vynikají, vrchní polovice štítu žluté barvy, v kteréžto medvědí přední nohy tlapami nahoru obrácené jsou na kříž přeložené, své přirozené barvy se vidí (1551). Jan Trnovanský, Jiřík Zdichna, Václav Veleslav Jelenek z Jelení hory dostali štít na poly na příč rozdělený, spodní polovice štítu červená, v níž jelen rohama k pravé straně, s hlavou nakřivenou, a pod ním muž v košili, v kožených poctivicích na trávníce leží, rukávy až po loket ohrnuté máje, jelena rukama za oba rohy držíc a obě nohy o čelo téhož jelena opírajíc se vidí, svrchní pak polovice třemi štrychy rozdělená, pravý první žluté, prostřední druhý černé a třetí

levý bílé barvy jest (1560). Matěji Hůlkovi z Počernic propůjčen byl za erb štít pošikem po straně od vrchu až do spodku rozdělený, v levé spodní polovici bílé hůlka se třemi zelenými listy nebolizto pupenci, druhá polovice modrá, v ní půl vola žlutého, předníma nohama vynikajícího (1562). Václavu Havránkovi z Rybího propůjčen za erb štít pošikem na dvě rozdělený, dolní polovice blankytná a vrchní žlutá, v dolní polovici lilie žlutá celá též pošikem ležící a ve vrchní polovici tři polovice kaprové s hlavami své přirozené barvy (1535). Také štít na kříž rozdělený Jiříka Roznára z Roznova kromě mluvícího erbovního znamení růže bílé v 1. a 4. poli červeném papouška zeleného v 2. a 3. poli bílém měl r. 1559.

Na konci nemohu o tom pomlčeti, že erbovní znamení ať již příjmím ať přídomkem vyjádřeno jest, není vždycky na štítě, nýbrž někdy také jen na klenotním místě, a dole na štítě jiný erb se spatřuje. Jiřík Lukáš z Dobrémysli obdržel za erb štít modré barvy, v němž norec zvíře své přirozené barvy k pravé straně k skoku obrácený se vidí, klenot nad tím nade vším zelina slove dobrámysl, mezi kteroužto norec zvíře k pravé straně obrácený na helmě sedí (1572). Jakubovi a Mathesovi Kacom bratřím a Jakubovi Rutíkovi z Kancenpachu propůjčena za klenot dvě křídla černá vorlí jedno na druhém po pravé straně jsou a z prostřed těch křídel k levé straně půl kočky bílé (1542).*

---

*) Sepsání Kolářovo nezměněné.